3 экз. 7 отпеч 9л+8л

Көрәшлек

(Хәсән Назаров шиғырҙары тураһында)

Бөгөнгө башҡорт поэзияһына дәррәү килеп ингән йәштәр араһында иң өлгәшкән береһе итеп мин Хәсән Назаровты күрәм.

Хәсән Назаровтың тәүге шиғырҙарын әле ул Совет Армияһында хеҙмәт иткән саҡтында уҡ уҡыған инем. Башта уның менән хаттар аша танышып, күптән үҙен күреп белеп, яңы яҙған һәр бер шиғырын уҡып, уның үҙ-үҙенә бик талапсан, тормош һәм шиғриәт хаҡында етди уйланыусан, хәбе һүҙ сәнғәтенә табынып йәшәгән йәш шағирҙы күреп ҡыуандым. Сөнки йәш кешенең әле яҙғандарынан бигерәк яҙасаҡтары, бөгөнгөһөнән бигерәк иртәгәһе — әле тубырсыҡ эсендә йәшеренеп ятҡан ҡараҡайҙың киләсәктә ҡоласҡаһын йәйеп шаулар ҡараҡай ҡәҙерлерәк.

Әҙәбиәткә нисә балҡып килеп инеп тә, бөгөн эҙһеҙ юҡҡа сығып бөткән йәштәр аҙ булманы, шуның өсөн йәш кешенең потенциаль мөмкинлектәре — киләсәктә киңәйер ҡоласы бик мөһим инә.

Йәшлек — ул уҡ шиғриәт, тиҙәр, ә бына йәшлекте ғүмер буйына һаҡлап алып ҡалыу һәләтлеге — был инде шағирҙың бәхете! Шағирлыҡ ул

донъяға ғүмер буйы бала күҙе менән баҡып, уның бөтә ҡайғы-хәсрәттәрен, бәхет-ҡыуаныстарын үҙ күреп ҡабул итерҙәй һиҙгер йәш йөрәк, ярһыу күңел аша үткәреп, уның хаҡында аҡһаҡалдар сабырлығы менән сәсәндәрсә фекер йөрөтә белеүҙәр. Был ҡабилиәт һәр кемгә теймәй. Бының өсөн, тәбиғи һәләтлектән тыш, ауыр хеҙмәт менән бергә ошо һәләтлегенде халҡың рухы өсөн бер маҡсатҡа туплаҫҙай ғүмерлек ихтыяр ҙа кәрәк.

Һәсән Назаров йөҙөндә мин бына ошо, егет йөрәгендә ятыр эйәрле-йүгәнле ат ише, аҫыл хазиналарҙың башланғысын күреп ҡыуанғайным, хәҙер инде ул хазиналарҙың күҙгә күренеп асыла барыуын күреп һөйөнәм. Ул һәр саҡ үҙ-үҙенән ҡәнәғәтһеҙ булып, һәр яҙған шиғырына бөгөнгө ҡаҙаныштар бейеклегенән ҡарап, ныҡышмалы рәүештә үҙ тауышын эҙләй, һәм был тауыш — ысын шағир тауышы — уның үҙенә лә һиҙелмәҫтән, ярайһы уҡ төҙмөрләнеп тә килә. Бишектәге бала бишкә тирбәнгәндәй, был тауыш та, әлбиттә, төрлө моңдар менән байығыр, заман тауышына аһәңдәш булып, яңы аваздар менән тулыланыр, тормош һәм күңел тәжрибәһе менән ҡушылып, үҙенең көс-ҡеүәтен ныҡытыр, әммә уның төп моңо асылда инде төҙмөрләнеп еткән, бөгөнгә ултырған һин Һәсәндең үҙ быуындаштарының тауышы булып яңғырарҙай тип әйтергә була.

Һәр сағыштырыу аҡһай, тиһәләр ҙә, һәр күре-

неште сабырыраҡ күреү өсөн, уны башҡа күренештәр менән сағыштырып ҡарамай ҙа булмай.

Хәсән Назаров хаҡында һөйләгәндә, ирекһеҙҙән уның ҡәләмдәшен, шул уҡ ҡалдат юлын үткән Рәшит Назаровты, иҫкә төшөрәһең. Фамилиялары менән аҙаш булһалар ҙа, бер-береһенән улар бөтөнләй айырылып торған ике башҡа характер. Хатта уларҙы шиғриәттәге бер-береһенә ҡапма-ҡаршы торған антиподтар итеп ҡарарға ла булыр ине.

Әйтәйек, тегеһе — Рәшите — ярһыу, ә быныһы сабырыраҡ тәбиғәтле. Тегеһе киң ҡоласлы образдар менән уйлаһа, быныһы тормош һәм тәбиғәттең бик ваҡ деталдәренә лә ентекләп ҡарай белә. Әйтерһең, береһенең ҡулында — телескоп, икенсеһенекендә — микроскоп. Тегеһе бераҙ ҡырыҫыраҡ булһа, быныһы баҙалҡыраҡ. Рәшит ярһыу тойғоло, хатта космик образлы романтик булһа, Хәсән эске кисерештәр менән тулы сабыр моң шағире — нескә лирик. Тегеһе шиғыр структураһын ҡороуҙа ла, сағыу мозаика менән эш итә, баҙлап торған төҫтәр ярата, ~~быныһы~~ икенсеһе йомшаҡ, яғымлы акварель менән эш итә, ярым күләгәле, береһенән икенсеһенә талғын ғына, һиҙҙермәй генә күскән төҫтәрҙе үҙ итә. Бөтә шиғыр туҡымаһында Рәшиттәге мажор урынына быныһында минор ноталары өҫтөнлөк ала. Быларҙың ҡайһыһы яҡшыраҡ һуң? Минеңсә, икеһе лә яҡшы — илһамы ла, ҡайһыны ла! Сөнки һәр шағир, һәр художник, һәр музыкант үҙенең эске донъяһына, үҙ тәбиғәтенә, үҙ таланатына тоғро булырға

тейиң. Шуглаг болмаана, улар хээлеринге үзерде чоннат игер, бергене Левитан, ~~[illegible]~~ бергене Врубель болгайым, азы бергене Маяковский, бергене Есенин болгайым, дип, эклектикава бирелер ыне; үндуйзар эзлээнгусе болбай, эдереусе чени болуп кала. Стиль, почерк бит, Жюль Венер өттүнмезинге, кижиниң үзе, ооң бодун, хүзе. Эриплектен башка, дөңнээ хар кем-деп бодо үнүнге матыр. Хар кем үзе болуп калганы, хар кем үзен үзенэн эзлэген, шуңда бөгүн үл эзер эзби калыптарзан ботолоп, эклектикава бирелмейсе, үзенең шывыры хүзен табасак...

Хэсэн Назаровтың тоуге шывыргыдарынан алып, хүнбөт бакытта азван шывыргыдарына рыклом үнүң үк таушының эзлэузэ дөрөө юлдан барва-ныйн, үл таушыбы үз ермегенин тапканын хэм үнү үзенсэ ~~ныбөгра~~ барвандын асык хурерсэ была.

Бөгна үнүң үк вумеренгэ хар шавыр азван тогуван аудыл хэм изгелэрзең изгеве бывван эсэ чавды-дабы тоуге шывыргыдары.

„Корзарын бижек ирей“, булэкка мозгарын ал-ван тогуван аудил!..

Саң-саң иткэн салвы салдын
Тоцлай саукалакгары.
Үйнай шуңда аклангында
Сансан колонсакгары.
Хэр кам, кан кэргэнэ курен,
Йөрэк дарыгы бирэ.
Тулег хүз, асык йөз менэн
Эс-баудырыңа кере.

Шул голдарзан ук йөш тавырзең тел ~~ден~~ кезерен,

күз белән яҡын тороуын, тыуған ергә, уның әсәһен кешеләренә мөхәббәтен, уның үҙенең дә „сукетеп, ер һыҙҡетеп", меңгәгә тайҙар өйрәтеп, ер улы булып үҫеүен, шуға күрә уның „һәр ҡыуаҡлыҡ, таллыҡта" „һайрар ҡош" булыуын күрәбеҙ. Шиғыр юлдарындағы хатта өндәр яңғырашына ла һоҡланмай булдыра алмайһың. Улар бик тәбиғи һәм тәбиғәттең үҙ өндәре булып яңғырай.

Таң һарыһы һибелгәндә ергә,
Эсәй шиде аяҡ өҫтөндә:
Иҫләк еҙе һеңгән ҡулдарына,
Таң нурҙары ҡунған төҫөнә.

„Эсәйем" шиғырындағы был юлдар ҙа тик эсәгә оло мөхәббәт менән мөлдөрәмә тулы күңелдән генә түгелергә мөмкин. Ғөмүмән, Ҡәҙимдең эсәгә арналған байтаҡ юлдарында был мөхәббәт тыуған ергә булған һөйөү дәрәжәһенә күтәрелә. Мәҫәлән, „Һалдатҡа озата ауыл" шиғырында эсә образы уның һалдатҡа озатҡан ил образы булып күҙ алдына баҫа. Беҙҙең күптәребеҙҙең ~~атайҙар~~ яу яландарынан әйләнеп ҡайтмаған атайҙарыбыҙҙы озатҡан эсәйҙәребеҙ нисек улдарын ил сиктәренә оҙатып ебәргәндә, ил күңелен, ил сабырлығын һаҡлаған тере һәйкәл түгелме һуң?

Һәр кем ашыға әйтергә
Һылыу һүҙ, изге һаҡты.
Эсәкәйем бағып тора
Сабырлыҡ менән йәнәш...

„Юл кетәме өйгә ҡайтҡан" тигән ин яҡын шиғырҙарының береһендә лә эсә образы тыуған ил образы менән йәнәш тора.

Ок, туктатла, эжи, улуузу,
Мының осон кем куш ол эргээн?
Омуттарны еккээн аттарзы
Бээттерге чеже туваргаан!

Шындай уламна ил-эзэ кандай инде уг фактыканың бирмээ-даа кандай иреп уг дээмчиниң ужун кулагына ыжа-ном таныгар-мас? Ооң ужун улуг дожевээниң боду ма-нарктарына бажык тоорукке, ужун боду йээн эжелерин шефкет ним ниноорбаннык мейен туку бээзери. Бер кем эргенинден-даа ээнкез утеп ките аммай ул.

„Кодуң-олэзи кунактаан эм кайтмаван годло“ болотло, налкының кодго кончаа „эмээ ни зур эм ирен“ эпректар чогып тоорган бер савыгзот ла:

Ахлап ужн, ноёп утэм
Кэзерле моңдан итеп, — ти ул. Ооң ужун
эпрек чогаан савыгза ла ул узенең кэргэжен, моң-дамның кууз.

Боле доктаза нойды-навэннеп килдей,
Навэнногуым килер киткэс-тэ...

Мынызэ, быле юлдар Дэсон Назаровтуң боду ши-лерлерине оскус булуруун. „Таузар“ шилерлигида:

Нындыйзар бер акын кэрэжилекте
Кизенни мин таузар холкуда.
Шул ук эгрэй, кэс, ынтээр тодам
Ир тоорукле тыван халкымда, —

тип, хаара таузарлар ла кежелэргин кэргэжен кургэн шавырзен, бойле тэуге чогаатвылган мин бер куу ме-нээн „кэргэжилек“ тип атар иней. Эге, бойле шилер-зар тыван тэдиргэткэ, тогуван ер-кугуза, тогуван тау-зарда, шул таузарзат тодак иткэн кежелэрге, шул таң-тамгарыва дэмнег тарых эргэван кагарлаан халк-

болзо оло һайду, нэрэктэн һазгайлан сакхан хэрэгшэ-лэк тайбана менэн тулаа. Бэе тайба — кешелэр-зэн һайбал-хэрхэтэнэ, үй-хайнадаргана һэм уларзаң бэрэ булгагшана, Бэты хилэсэгэнэ хэрэгшэлэк хай-бана. Бэе тайбана нэгэн шавир үзэнсэ базаак об-раздор, иелас нэрэк һузэ һэм философик фэкэрэл-зэр аша бэрэргэ гарадаг. Бэе ынтолоо шабаржан шаборба хиһэйэ, тэрэнйэ, самилдиэ бара.

Эбэтэтэ, нэгэ шавирзан бэе үдэш иланда үдэш сирзэе лэ гоо тугэл. Энэтэк, телде нескэ тайоу, нүз байлагдана ынтылуу һайнаг сэкэр „Үйлаандаарха донгоо" хаяк бик етди шабарза ла үзэнэн хире куренештрэнэ — нүз менэн һакһаз эш нэугэ, самано онотон собэреугэ алып хилэ. Мэдэлэн шабарзан:

Үйлаандарха, мэнгэландарха донгоо,
Нэгэ икэн үнэн билмэгэ?
Вухэлэ, заукыла, зиһенэ мэндирэндэ
Үз һорауын һуд нэмлэгэ, —

гэжэ тэугэ строфанында бэна ла бер тэквэйзан эмэ хулме вэртэ-фарсан нузэзаре тезелеп хитэ һэм бэе нисектер хитапса һэм янал ма янзэрай, хатта ар-хаикава табан этэрэ. Тааш тошкэн еренда аугр. тигэндэй, нүз гэ үз урагнында хэзэрле. Бер нүз шивар-зан бэлкэтэп собэрехэ лэ, бер нүз ат мацланбында-вэн лөгөз һашак бурэгзва ла мэшкин.

Эсэн Назаров тэбивэтэ, хешелэрзэ хузэтэ бела, лэкин хузэ курхэн һэр нэмэне һавозва терхэй, тезэп сэвэ башлана, же үнэн хузэреугэрэнда һайлау прин-ципенен ерешмэгэнэн дэ тоянахх. Бэе хэрэкнез детал-дэр менэн мадэвэзува, описательноскэ хилзэрэ; шивар-зан динамикаһэн хулпа...ыгэ башлай. Хэзээтэлэ

бертөрлелек (монотонность) күзгә бәрелә башлай. Хәсән Назарҙа асылда төрлө һәм бай рифмалар эҙләү, ундай рифмалар ҡулланырға тырышыу хас, ләкин ҡайһы саҡта ул „көйә ала — белә ала" кеүек үтә баналь рифмаларға ла юл ҡуйғылай. Матурлыҡты тоя белеү ҙә бик йыш ҡына матурлыуға эйәләнеп китмәй.

Хәсән афоризм булырлыҡ ҡанатлы һүҙҙәр ҙә яҙа. Бөгөнгәндә уның иң яҡшы шиғырҙарынан „Уҡ" шиғырын үрнәк итеп алырға мөмкин:

Уҡ баҫаны — ҡулыңдан ҡуш,
Ҡуҙ баҫаны — йөрәгеңдән ҡуш.
Мәргәнлектә — мәргәнлек иркә,
Мәргәнлектә — егетлек күрке.
Уҡ ҡөҙрәте — яй керешендә,
Ир ҡөҙрәте — ил көрәшендә.

Ләкин шуның менән бик уңышлы афористик юл-дар менән бергә Хәсәндә үҙенең ҡарашы менән ха-лыҡ йырҙарына туранан-тура стилизация булып яҙыл-ған:

Ҡайҙа гөл ҡәҙерле була,
Ҡәҙерле уңғандар;
Еҫле булмаға тура,
Һау сәл иңкәнгәер, —

кеүек бигерәк афоризм булып сыҡмаған дәйемсәрәк юлдар ҙа, бәлки өҫкәртмаларында осраған „Яҙары шаяртҡан, шаяр, шаярып яҙатма кис!" кеүек тау-шалған афоризмдар ҙа килеп сыға. Уларҙы шиғыр-ҙарҙа индермәгәндә лә булыр ине. ~~бер~~

Шулай уҡ бер ҡулланылышта бик матур яңғыраған ҙа, бер нисә ҡабат ҡулланылыуҙан ҡәҙере китә

башлаган чалынкан кызыклы әйтемнәрдә һәвалыгы [illegible] рәвешләр. Мәсәлән: „Я= баулыгына кер", „[illegible] дерен басдык баулыгына", „баулар баскан басуы" һ.б. ~~образлар ясалганлыгы~~ „Кешене олы кунактан да ким күрмәгән ризык" — бер үзенчә якшы, ә инде уйны бер тапкыр „кешене кыла кунакка" дип ясалганда образлылыгы югалган, кешелеклек ягы үзгәргән булса.

[illegible] бөтен [illegible] авторның үзенә дә, редакторга да газетага [illegible] килер. Бу бит [illegible] мин текста [illegible] бару[illegible].

Кызганыч, [illegible], шуны гына әйтәм кил: [illegible] Назаровның бит [illegible] бай, бик [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Болай да ул бик [illegible] [illegible], [illegible] шигырьгә якшы [illegible] [illegible] эле бер дә [illegible] [illegible]. ~~[illegible]~~ шигырь [illegible] башлана [illegible] эле. Авторга ак юл телим, алдагы да ул үзе ~~бик [illegible] [illegible]~~ [illegible] ~~Назаровтан~~ бик [illegible] [illegible] „Йөз шигырь" дигән ~~[illegible]~~ шигырьләре белән ~~[illegible]~~ [illegible] кил:

Кайвакыт, ташлап китәргә дип уйласа
[illegible], кире белән [illegible].
Бер ук эш мине [illegible] бит
Ак кәгазьдә [illegible] [illegible] [illegible].
[illegible] [illegible] дә, [illegible]
[illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible],
[illegible] [illegible] бит [illegible] бер [illegible]
[illegible] [illegible] бергә бар [illegible].
[illegible] [illegible] [illegible],
[illegible] [illegible] ла [illegible] [illegible]:
[illegible] [illegible] [illegible] острова ла
[illegible] [illegible] [illegible] бер [illegible]...

[illegible] [illegible]
2/VI-69. [illegible]

Кәрҙәшлек

/Хәсән Назаров шиғырҙары тураһында/

Бөгөнгө башкорт поэзияһына дәррәү килеп инған йәштәр араһында иң өмөтлөләренән береһе итеп мин Хәсән Назаровты күрәм.

Хәсән Назаровтың тәүге шиғырҙарын әле ул Совет Армияһында хеҙмәт иткән сағында ук укығайным. Башта уның менән хаттары аша танышып, һуңынан үҙен күреп белеп, яңы яҙған һәр бер шиғырын укып, уның үҙ-үҙенә ғәжәп талапсан, тормош һәм шиғриәт хакында етди уйланыусан, әҙәби һүҙ сәнғәтенә табынып йәшәгән йәш шағирҙе күреп кыуандым. Сөнки йәш каләмдең әле яҙғандарынан бигерәк яҙасактары, бөгөнгөһөнән бигерәк иртәгәһе - әле тубырсык эсендә йәшеренеп яткан карағайҙан киләсәктә коластарын йәйеп шаулар карағай кәҙерлерәк.

Әҙәбиәткә кисә балкып килеп инеп тә, бөгөн әйтер һүҙҙәрен әйтеп бөткән йәштәр аҙ булманы, шуның өсөн йәш кешенең потенциаль мөмкинлектәре - кирғәненән кирер коласы бик мөһим нәмә.

Йәшлек - үҙе ук шиғриәт, тиҙәр, ә бына йәшлекте ғүмер буйына һаклап алып калыу һәләтлеге - был инде шағирҙең бәхете! Шағирлек ул донъяға ғүмер буйы бала күҙе менән бағып, уның бөтә кайғы-хәсрәттәрен, бәхет-кыуаныстарын үҙ күреп кабул итерҙәй һиҙгер йәш йөрәк, ярһыу күңел аша үткәреп, уның хакында акһакалдар соғоллоғо менән сәсәндәрсә фекер йөрөтә белеүҙәлер. Был кәбилиәт һәр кемгә тә теймәй. Бының өсөн, тәбиғи һәләтлектән тыш, аяуһыҙ хеҙмәт менән бергә ошо һәләтлегендә халкың рухы өсөн бер максатка туплаrҙай ғүмерлек ихтыяр ҙа кәрәк.

Хәсән Назаров йөҙөндә мин быны ошо, егет йөрәгендә ятыр әйәрле-юғәнле ат ише, асыл хазиналарҙың башланғысын күреп кыуанғайным, хәҙер инде ул хазиналарҙың күҙгә күренеп асыла барыуына һөйөнәм. Ул һәр сак үҙ-үҙенән кәнәғәтһеҙ булып, һәр яҙған шиғырына бөгөнгө казаныштар бейеклегенән карап, ныкышмалы рәүештә үҙ тауышын эҙләй, һәм был тауыш - яңы шағир тауышы - уның үҙенә лә һиҙелмәҫтән, ярайһы ук төҫмөрләнеп тә килә. Бишектәге бала й бишкә төрләнгәндәй, был тауыш та, әлбиттә, төрлө моңдар менән байыбыр, заман тауышына аһәңдәш булып, яңы ауаздар менән тулыланыр, тормош һәм күңел тәжрибәһе менән кушылып, үҙенең көс-кеүәтен нығытыр, әммә уның төп моңо асылда инде төҫмөрләнеп еткән, быуынға ултырған һәм Хәсәндең үҙ быуындаштарының тауышы булып яңғырарҙай тип әйтергә була. Уның "Беркеттәр төйәге" тигән тәүге китабы асык раҫлай быны.

һәр сағыштырыу акһай, тиһәләр ҙә, һәр күренеште сағыуырак күреү өсөн, уны башка күренештәр менән сағыштырып ха карамай ҙа булмай.

Хәсән Назаров хакында һөйләгәндә, ирекһеҙҙән уның каләмдәшен, шул ук һалдат юлын үткән Рәшит Назаровты иҫкә төшерәһең. Фамилиялары менән аҙаш булһалар ҙа, бер-береһенән улар бөтөнләй айырылып торған икеһе ике характер. Хатта уларҙы шиғриәттәге бер-береһенә капма-каршы торған антиподтар итеп карарға лә булыр ине.

Әйтәйек, тегеһе - Рәшите - ярһыу, ә быныһы сабырырак тәбиғәтле. Тегеһе киң коласлы образдар менән уйлаһа, быныһы тормош һәм тәбиғәттең бик вак деталдәренә лә ентеклап карай белә. Әйтерһең, береһенең кулында - телескоп икенсеһенекендә - микроскоп. Тегеһе бер аҙ кырыҫырак бул-

hа, быныhы баçалкырак. Рәшит ярhыу тойғоло, хатта космик образлы романтик булhа,Хәсән эске кисерештәр менән тулы сабыр моң шағире - неска лирик. Тәүгеhе шиғыр структураhының короуҙа эре, сағыу моҙаика менән эш итhә, баҙлап торған төçтәр яратhа, икенсеhе йомшак, яғымлы акварель менән эш итә, ярым күләгәле, береhенән икенсеhенә талғын ғына, hиҙҙермәй генә күскән төçтәрҙе үҙ итә. Бөтә ~~шағир~~ шиғыр тукымаhында Рәшиттәге мажор урынына быныhында менор ноталары өçтөнлөк ала. Быларҙың кайhыhы якшырак hуң? Минеңсә, икеhе лә якшы - иманe лә, кайыны ла!.. Сөнки hәр шағир, hәр рәссам, hәр музыкант үҙенең эске донъяhына, үҙ тәбиғәтенә, үҙ тауышына тоғро булырға тейеш. Шулай булмаhа, улар үҙҙәренә хыянат итер, береhе Левитан, береhе Врубель булайым, йәки береhе Маяковский, береhе Есенин булайым тип, эклектикаға бирелер ине; ундайҙар эҙләнеүсе булмай, эйәреүсе генә булып кала. Стиль, почерк бит, Жюль Ренар әйтмешләй, кешенең үҙе, уның йөҙө, hүҙе. Ғәриплектән башка, донъяла hәр кемдең йөҙө үҙенсә матур. hәр кем үҙе булып калhын, hәр кем үҙен үҙенән эҙләhен, шунда ғына ул әҙер әҙәби калыптарҙан котолоп, эклектикаға бирелмәйенсә, үҙенең шиғри hүҙен табасак...

Хәсән Назаровтың тәүге шиғырҙарынан алып, hуңғы вакытта яҙғандарына, "Бөркеттәр тәйәге" китабына тиклем уның үҙ тауышын эҙләүҙә дөрөç юлдан барғаның, ул тауышты үҙ ерлегенән тапканын hәм уны үҙенсә нығыта барғанын асык күрергә була.

Бына уның үҙ ғүмерендә hәр шағир яҙған тыуған ауыл hәм изгеләрҙең изгеhе булған әсә хакындағы тәүге шиғырҙары.

"Кырҙарын бишек итеп", бүләккә моңдарын алған тыуған ауыл!..

Саң-саң иткән салға сыңын
Тыңлай саукалыктары.
Уйнай шунда акланында
Сапсан колонсактары.
Һәр кем, кан кәрҙәше күреп,
Йөрәк дарыуы бирә.
Татлы һүҙ, асык йөҙ менән
Әс-бауырыңа керә.

Шул юлдарҙан ук йәш шағирҙең тел кәҙерен, һүҙ бәҫен якшы тойоуын, тыуған ергә, уның әшсән кешеләренә мөнасәбәтен, уның үҙенең дә"сүкетеп, ер һиңкетеп", мәңгегә тайҙар өйрәтеп, ер улы булып үсеүен, шуға күрә уның "һәр кыуаклык, таллыкта һайрар кош" булыуын күрәһең. Шиғыр юлдарындағы хатта өндәр яңғырашына ла һокланмай булдыра алмайһың. Улар бик тәбиғи һәм тәбиғәттең үҙ өндәре булып яңғырай.

Иңбашында көйәнтәләп ташып,
Шишмәләрҙең тәмен татыткан.
Миңә һаман йылы бирер өсөн
Тормошта ул аҙмы ут йоткан.

"Әсәйем" шиғырындағы был юлдар ҙа тик әсәгә оло мөхәббәт менән мөлдөрәмә тулы күңелдән генә түгелергә мөмкин. Ғөмүмән, Хәсәндең әсәгә арналған байтак юлдарында был мөхәббәт тыуған ергә булған һөйөү дәрәжәһенә күтәрелә. Мәҫәлән, "Һалдатка оҙата ауыл" шиғырында әсә образы улын һалдатка оҙаткан ил образы булып күҙ алдына баҫа. Беҙҙең күптәребеҙҙең яу яландарынан әйләнеп кайталмаған атайҙарыбыҙҙы оҙаткан әсәйҙәребеҙ инде улдарын ил сиктәренә оҙо-

роп ебәргәндә, ил күңелен, ил сабырлығын һынландырған тере һәйкәл түгелме һуң?

> һәр кем арыға әйтергә
> Йылы һүҙ, изге кәңәш.
> ...Әсәкәйем баҫып тора
> Сабырлык менән йәнәш...

"Юл кейеме өскә кейелгән" тигән иң якшы шиғырҙарҙың береһендә лә әсә образы тыуған ил образы менән йәнәшә тора.

> Юк, туктатма, әсәй, улыңды,
> Минең өсөн кем һуң юл ярһын?
> Өмөттәрем еккән аттарҙы
> Бәхеттәрем генә туғарһын!

Шундай улына ил-әсә калай инде үҙ фатихаһын бирмәҫ тә калай итеп үҙ яҙмышын уның кулына ышанып тапшырмаҫ? Сөнки уның улы донъяның бөтә матурлыктарына ғашик йөрәкле, уның бөтә йән эйәләренә шәфкәт һәм миһырбанлык менән тулы бәғерле. Бер кем әрғәһенән дә ғәмһеҙ үтеп китә алмай ул.

"Кояш-оләсәй кунактан әле кайтмаған төҫлө" болотло, һалкын көҙгө көндә "әллә ни ҙур эш итеп" япрактар йыйып йөрөгән бер сабыйҙы ла

> Аңлап уны, һөйөп үтәм
> Кәҙерле моңдаш итеп,-

ти ул. Сөнки ошо япрак йыйған сабыйҙа ла ул үҙенең кәрҙәшен, моңдашын күрә.

> Был донъяға һөйөп-һағынып килдем,
> һағыныуым калыр киткәс тә...

Минеңсә, был юлдар Хәсән Назаровтың бөтә шиғырҙарына аскыс булырлык.

"Ир-атка төйәк, терәк булып күкрәп тыуған, сафлығын да һалкын шишмә итеп эсергән" тауҙарҙа ла кешеләрҙең кәрҙәшен күргән шағирҙең был тәүге йыйынтығын бер һүҙ менән "кәрҙәшлек" тип атарға ла булыр ине. Әйе, был шиғырҙар тыуған тәбиғәткә, тыуған ер-һыуға, тыуған тауҙарға, шул тауҙарҙы төйәк иткән беркәт йөрәкле кешеләргә, шул тау-таштарға данлы тарих яҙған каһарман халкыбыҙға оло һөйөү, йөрәктән һыҙылып сыккан кәрҙәшлек тойғоһо менән тулы. Был тойғо - кешеләрҙең кайғы-хәсрәтенә, уй-хыялдарына һәм уларҙың бәтә булмышына, якты киләсәгенә кәрҙәшлек тойғоһо. Был тойғоно йәш шағир үҙенсә баҙык образдар, ихлас йөрәк һүҙе һәм философик фекерләүҙәр аша бирергә тырыша. Был ынтылыш шиғырҙан-шиғырға киңәйә, тәрәнәйә, камиллаша бара. "Берйәндә", "Ир канаты", "Атым, затым, заманым", "Тұғайҙа", "Үҙе түгел, аты абынһа ла...", "Иҫеңдәме, күгүләндәр кисеп...", "Усак яна..." ише шиғырҙарҙа-Хәсән Назаров шиғриәтенең төҫө, моңо, бәтә булмышы.

Әлбиттә, йәш шағирҙең был үҫеш юлында үҫеш сирҙәре лә юк түгел. Әйтәйек, телде нескә тойоу, һүҙ байлығына ынтылыу кайһы сакта бик етди шиғырҙа ла үҙенең кире күренештәренә - самаһыҙ онотоп ебәреүгә алып килгеләй.

Хәсән Назаровка асылда теүәл һәм бай рифмалар эҙләү, яңы рифмалар кулланырға тырышыу хас. Әммә был тәңгәлдә матурлыкты тоя белеү ҙә кайһы сакта мауығыуға әйләнеп киткеләй.

Буяуҙар баҙыклығы, образлылык һәм һүҙ моңо тигәндән, уларҙың ерҙең, тормоштоң үҙенән үҫеп сығыуы, укыусы күңеленә ~~үҙенең "образлылығын" дә~~ һиҙҙермәҫтән инеүе киммәт. "Тұғайҙа" шиғырында, мәҫәлән, автор былай ти:

Салғым уйнай кулдарымда
Бәреп йөҙгә ер тыны.
Оса кыйып, оса кайып,
Берсә йырлап, бер тынып.
Бакуй үреләүтоломай,
Сыжлап үткән ыңғайҙа.
Ә ни тора салкан ятып
Ял итеүе туғайҙа!
Шул сак капыл йәшен ялтлап,
Уйҙарҙы һүтеп китә,
Талда элеүле салғымды
Сыңлатып сүкеп китә.

Ер-күгебеҙгә ауаздаш был имен хеҙмәт картинаһын тик тәбиғәт балаһы ғына шулай күрә һәм кисерә алалыр.

Ә былай, тотош алғанда, һүҙ тукымаһы, тел нескәлеге, буяуҙар баҙыклығы яғынан Хәсәндең . был "Бөркөттәр төйәге" китабындағы шиғырҙар йәш шағир өсөн, йәштәр ижадыӊ өсөн күптәр күңеленә тик ҡыуаныс кына өҫтәр.

Хәсән шулай ук, афоризм булырҙай канатлы һүҙҙәр ярата. Был йәһәттән уның иң якшы шиғырҙарынан "Ук" ~~шиғырын~~ тигәнен үрнәк итеп алырға мөмкин;

Ук баһаһы - атылғандан һуң;
һүҙ баһаһы - әйтелгәндән һуң.
Мәрәйлектә - мәргәнлек ирке,
Мәргәнлектә - егетлек күрке.
Ук көҙрәте - ян керешендә,
Ир ғәйрәте - ил кеңәшендә.

һүҙемде йомғаклап, шуны ғына әйткем килә: Хәсән Назаровтың был моң-хискә бай, бик тә кешелекле һәм талантлы йыйынтығы үҙ-үҙенә лә, башкаларға ла талапсан йәш шағир-

гә карата ҙур өмөттәр уята. Ә шағир юлы, уйлаһаң, башлана ғына әле. Авторға ак юл теләп, ахырҙа ул үҙе Рәсүл Ғамзатовтан бик матур тәржемә иткән "Йәш шағирга" тигән шиғыри кәңәште генә кабатлайһы килә:

Кайғы, шатлыктарҙы тик үҙенсә
Тоя, күрә белһен йөрәгең.
Бер үк әнә менән тегәләр бит
Ак кәфенде һәм туй күлдәген.
Бәхет хакында яҙ, бәхетһеҙҙе
Урап үтмә, уйың тар итмә,
Көмөш шишмәне бит- һалкын кар һәм
Яҙ йылыһы берга бар итә.
Мөхәббәтте йырла илһам менән,
Тик тағы ла шуны онотма:
ысын һалдат киндәй осракта ла
Нәфрәт хисен һис бер ойотмай...

Рәми Ғарипов.

1/У1-69. Мәскәү- Өфө.
1971